

kulturolohichni zasady [Basics of gender theory: legal, political, philosophical, linguistic and cultural foundations] : kol. monohr. / kol. Avtoriv ; za zah. red. L. R. Nalyvaiko, I. O. Hrytsai. Kyiv : Khai-Tek Pres, 2018. 348 p. [in Ukr.].

ABSTRACT

Iryna Hrytsai. Reforming gender policy in the conditions of European integration.

Ukraine's aspiration to become part of the world community requires the country's population to comply with international rules. One of these principles is ensuring equal rights and opportunities for men and women. The legacy of the Soviet past in Ukraine has harmed the country's gender equality policy. As a result, from the time of independence in 1991 to 2000, apart from the Constitution of Ukraine, no legislative act regulated gender equality.

The most crucial issue of gender equality has only recently become relevant. As a result, Ukraine's signing of the Association Agreement with the European Union, participation in the Biarritz Partnership and the International Coalition for Equal Pay (EPIC), which are initiatives aimed at promoting equality between men and women, have influenced the relevance of public policy research in this area. To achieve the research goals, we analysed the legislative framework of gender equality in the country from the late 80s to today. The essential parts of the legislative acts, as well as the spheres they regulate, are defined. The State Program "On approval of the State Strategy for ensuring equal rights and opportunities for women and men for the period up to 2030 and approval of the operational plan for its implementation for 2022-2024" was considered.

The task of the Government Commissioner for Gender Policy is to reduce the disparity between women and men in Ukraine. The effectiveness of gender quotas in practice has been studied. Global gender gap indices for 2022 were estimated. International and national trends in gender equality were documented. Ways to achieve gender equality in the Armed Forces of Ukraine have been determined. The nearest opportunities for changes in the foundations of the state's gender policy are explored through the prism of the analysis of the Strategy for ensuring equal rights and opportunities for men and women until 2030.

Keywords: *gender equality, strategy, Global Gender Gap Index, gender quotas, state policy, social work, Armed Forces of Ukraine.*

УДК 341.01

DOI: 10.31733/2078-3566-2022-6-216-220

Віталій ЗАВГОРОДНИЙ©

доктор юридичних наук, професор
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

СПОСІБ, МЕТОД ТА ТИП ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В КОНТЕКСТІ РЕГУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД

У статті з'ясовано спосіб, метод та тип правового регулювання, що притаманні регулятивному впливу Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. За результатами дослідження зроблено висновок, що поведінка людини, чії права і основоположні свободи гарантуються Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, упорядковується за допомогою імперативного методу правового регулювання, який не позбавлений і елементів диспозитивності, що ґрунтується на загальному уможливленні, як самостійному типі правового регулювання, сутнісну та змістовну наповненість якого становлять правові уможливлення, що як спосіб правового регулювання повинні бути гарантовані державою.

Ключові слова: *правове регулювання, спосіб правового регулювання, метод правового регулювання, тип правового регулювання, загальне уможливлення, правове уможливлення.*

Постановка проблеми. Принагідно зазначити, що досліджуючи правове регулювання, правники, як правило, виокремлюють та висвітлюють такі способи, як заборона, зобов'язання та дозвіл. Водночас треба погодитися з твердженням деяких

© В. Завгородній, 2022

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-7489-8170>

dnepr-2001@i.ua

науковців про те, що способи правового регулювання (дозвіл, зобов'язання, заборона) з більшою ефективністю досягають своєї мети лише в тісному взаємозв'язку один з одним [1, с. 496]. У межах наявної правової доктрини такі способи правового регулювання як зобов'язання та заборони, що характерні для діяльності органів публічної влади, не викликають особливих заперечень. Проте дозвіл і його використання в контексті регулятивного впливу Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) є підґрунтям для наукової дискусії. Водночас актуальним постає і питання щодо наявних методу та типу правового регулювання в межах зазначеного аспекту впливу Конвенції.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Дефініцію поняття «правове регулювання» досліджували у своїх роботах М. Вітрук, О. Вітченко, В. Гойман, В. Горшеньов, І. Дюрягін, В. Казимирчук, О. Куракін, О. Лукашева, М. Матузов, П. Недбайло, М. Орзіх, В. Сиріх, Ю. Тихомиров, Ф. Фаткуллін, О. Черданцев та ін. Цілі правового регулювання висвітлювалися в працях В. Глазиріна, Д. Керімова, В. Кудрявцева, В. Микитинського, П. Рабіновича, І. Самошенка та ін. Дискусійні питання об'єкта та предмета правового регулювання стали центром наукових пошуків Р. Азізова-огли, Г. Мальцева, В. Протасова. Методи правового регулювання аналізувалися А. Пешковим, І. Рукавишніковою, В. Сорокіним, С. Теряєвським, Б. Шейндлінім та ін. Проте аналіз праць вчених вказує на те, що спосіб, метод та тип правового регулювання, які реально складаються в межах правопорядку Ради Європи, недосліджені в загальнотеоретичній площині та потребують окремої наукової розвідки.

Метою статті є з'ясування способу, методу та типу правового регулювання в контексті регулятивного впливу Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод на юридично значущу діяльність в Україні.

Виклад основного матеріалу. Варто зауважити, що в загальній теорії права категорія правове регулювання характеризується полісемічністю, підтвердженням чому є різні доктринальні інтерпретації цього явища правової дійсності.

Одні автори під категорією «правове регулювання» розуміє здійснюваний державою за допомогою всіх юридичних засіб владний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення, охорони і розвитку [2, с. 153]. На думку інших авторів, правове регулювання являє собою здійснюване державою за допомогою права і сукупності правових засобів упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорона і розвиток [1, с. 488].

За результатами комплексного дослідження, під час якого було здійснено аналіз найбільш актуальних підходів вчених до розуміння поняття «правове регулювання», деякими дослідниками зроблено висновок про те, що зазначеному феномену, на відміну від інших видів соціального регулювання, притаманна низка специфічних рис. Однією з них є тісний зв'язок правового регулювання з державою. Саме держава в особі її уповноважених органів, відповідно до закономірностей розвитку і потреб суспільного життя, встановлює загальні принципи, цілі, завдання, межі та розробляє основні засоби правового регулювання [3, с. 377].

З вищенаведених суджень логічно випливає висновок про те, що суб'єктом, який здійснює правове регулювання, є виключно держава. Як відомо, такий підхід характерний для позитивістської школи праворозуміння, що вступає у протиріччя з концепцією правової держави в частині суб'єктів правоутворення. Відповідно до положень цієї теорії, роль останньої у процесі правоутворення зводиться до виявлення створених суспільством правових норм та надання їм необхідної юридичної форми закону чи іншого документального джерела, а також захист правових норм.

Зважаючи на це, потребує свого корегування і підхід до розуміння категорії «правове регулювання», зміст якої відображає таке судження про однойменний правовий феномен: правове регулювання – це здійснюваний громадянським суспільством та/або правовою державою за допомогою системи юридичних засобів владний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, охорони та розвитку [4, с. 65].

Зазначений підхід до розуміння правового регулювання в контексті впливу Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод вимагає свого корегування в частині загальнотеоретичних категорій, що відображають правовий інструментарій, тобто юридичні засоби, які задіяні в цьому процесі. Йдеться, зокрема, про способи,

методи та типи правового регулювання.

Насамперед постає питання, чи може держава в особі уповноважених державних органів надавати дозвіл на реалізацію таких природних можливостей людини, як право на життя, особиста недоторканість, свобода думки і вираження поглядів тощо. З усією очевидністю відповідь на це питання є запереченою, адже підхід за якого людина отримує свої права від держави сприймається як мінімум блюзнірським.

На підтвердження вищезазначеного висновку треба згадати мету діяльності держави та її головний обов'язок, що чітко визначені як в ч. 2 ст. 3 Основного закону України (права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави). Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави) [5], так і преамбулі й ст. 1 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Високі Договірні Сторони гарантують кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені в розділі I цієї Конвенції) [6].

У зв'язку з цим виникає потреба у залученні до наукового обігу нового термінопоняття, відмінного від «дозволу» як за своїм смисловим навантаженням, так і змістовним наповненням. Найбільш коректним для цього вважаємо поняття, словесним символом якого є «уможливлення». На підтвердження цієї тези наведемо трактування цього терміна, що знайшло своє відображення в довідковій літературі.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови, наприклад, слово «уможливити» інтерпретується як «робити можливим, забезпечувати можливість здійснення чого-небудь» [7, с. 1506].

Урахування викладеного вище дозволяє стверджувати, що здійснюваний регулятивний вплив Конвенцією здійснюється за допомогою і такого способу правового регулювання як «правове уможливлення». Його сутність, на нашу думку, полягає у визнанні державою наявного на європейському просторі каталогу основоположних прав і свобод людини, що формально закріплені Радою Європи у Конвенції, та їх забезпечення шляхом створення необхідних умов для втілення цих можливостей у життя.

Треба підтримати позицію тих вчених, які метод правового регулювання тлумачать як сукупність прийомів і способів, за допомогою яких здійснюється вплив на поведінку суб'єктів суспільних відносин для забезпечення правопорядку [8, с. 391]. В юридичній науці традиційно виокремлюють два базові методи правового регулювання, а саме: імперативний та диспозитивний.

Як системне утворення метод правового регулювання розглядає В. Д. Сорокін. На думку дослідника, він містить взяті в органічній єдності три способи, а саме дозвіл, зобов'язання, заборона з переважанням якогось одного з елементів. Із зазначеного випливає, що суттєва відмінність між вище згаданими методами виявляється в тому, що вони в різних пропорціях поєднують в собі наявні способи правового регулювання: в диспозитивному методі переважають дозволи, а в імперативному – зобов'язання та заборони.

Водночас, зважаючи на те, що діяльність органів публічної влади ґрунтується на зобов'язанні дотримуватися норм Конвенції в їх трактуванні Європейським судом з прав людини, а також на забороні порушення конвенційних прав і свобод людини, поведінка таких суб'єктів упорядковується за допомогою імперативного методу правового регулювання.

Підтвердженням цьому є галузева належність правовідносин, у межах яких забезпечується виконання рішень Європейського суду з прав людини (кримінально-процесуальні, адміністративно-процесуальні). Водночас цей метод правового регулювання містить і елементи диспозитивності. Йдеться про значний масив управоможень, що використовуються для впорядкування суспільних відносин, в межах яких людина як право-дієздатний суб'єкт права реалізує можливості, гарантовані Конвенцією.

Уважаємо, що визначення типу правового регулювання, що притаманний Конвенції є також важливим питанням нашого дослідження.

На переконання В. Копейчикова та А. Колодія, необхідно виокремлювати два типи правового регулювання, а саме: загальний дозвіл та загальна заборона [9, с. 260–261]. Проте зауважимо, що використання загальної заборони, як типу правового регулювання, що ґрунтується на принципі «заборонено все, окрім прямо дозволеного законом» не є доцільним в межах цієї наукової розвідки, оскільки вказаний тип

приналежний лише кримінальному праву.

Деяко інший підхід до розуміння типів правового регулювання запропоновано П. Рабіновичем, який зауважує, що залежно від співвідношення та способу поєднання загальних юридичних дозволів і загальних юридичних заборон, треба виділяти загальнодозволеній (можна робити все, крім того, що прямо заборонено законом) та спеціальнодозволеній (можна робити лише те, що прямо дозволено законом) типи [10, с. 165].

З викладеного випливає, що діяльність органів державної влади, їх службових та посадових осіб упорядковується за допомогою спеціально-дозвільного типу правового регулювання, який передбачає наявність у таких суб'єктів: а) державно-владних повноважень, що здійснюються як у межах норм Конвенції (дозволена поведінка); б) відповідних заборон на обмеження та порушення конвенційних прав і свобод людини; в) зобов'язань щодо гарантування визначених Радою Європи можливостей людини.

Однак попередньо обґрунтований спосіб правового регулювання, яким є правове уможливлення, вказує на некоректність використання в межах Страсбурзького правозахисного механізму загальнодозвільного типу правового регулювання. Аргументом на користь такого висновку є судження про конвенційні права людини як такі, що мають природне походження, а отже, не потребують дозволу з боку держави. У зв'язку з цим вважаємо, що в аспекті Конвенції для упорядкування поведінки людей як тип правового регулювання слід використовувати «загальне уможливлення».

Варто зауважити, що в основі типів правового регулювання лежать відповідні принципи. Проте щодо запропонованого нами типу правового регулювання достатньо складно з'ясувати його основоположні ідеї. Зважаючи на це, запропонуємо максимально лаконічне його визначення: правові уможливлення, як спосіб правового регулювання, апріорі хоча й не є дозволами з боку держави, проте мають бути гарантовані нею.

Висновки. Виконане дослідження дозволяє сформулювати судження, що має методологічне значення в аспекті предмета наукового пошуку: поведінка людини, чії права і основоположні свободи гарантуються Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, упорядковується за допомогою імперативного методу правового регулювання, який не позбавлений і елементів диспозитивності, що ґрунтується на загальному уможливленні, як самостійному типу правового регулювання, сутнісну та змістовну наповненість якого становлять правові уможливлення, що як спосіб правового регулювання мають бути гарантовані державою.

Список використаних джерел

1. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підруч. Харків : Консум, 2001. 656 с.
2. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. Вид. 5-те, зі змінами. Київ : Атіка, 2001. 176 с.
3. Куракін О. М. Сучасний механізм правового регулювання: загальнотеоретичні аспекти : монограф. Запоріжжя : Просвіта, 2016. 465 с.
4. Завгородній В. А. Регулятивний вплив практики Європейського Суду з прав людини на юридичну діяльність в Україні. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 4 (65). С. 63–69.
5. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. Рада Європи. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) ; голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
8. Зайчук О. В. Теорія держави і права. Академічний курс : підруч. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 688 с.
9. Колодій А. М. Теорія держави і права : навч. посібник ; за заг. ред. С. Л. Лисенкова, В. В. Копейчикова. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 368 с.
10. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посібник. Львів : Край, 2007. 192 с.

Надійшла до редакції 12.12.2022

References

1. Skakun, O. F. (2001) *Teoriia derzhavy i prava* [Theory of the state and law] : pidruch. Kharkiv : Konsum, 656 p. [in Ukr.].
2. Rabinovych, P. M. (2001) *Osnovy zahalnoi teorii prava ta derzhavy* [Basics of the general theory of law and the state] : navch. posib. Vyd. 5-te, zi zminamy. Kyiv : Atika, 176 p. [in Ukr.].
3. Kurakin O. M. (2016) *Suchasnyi mekhanizm pravovoho rehuliuвання: zahalnoteoretychni*

aspekty [Modern mechanism of legal regulation: general theoretical aspects] : monohrafiia. Zaporizhzhia : Prosvita, 465 s. [in Ukr.].

4. Zavorodnii, V. A. (2018) Rehuliatyvnyi vplyv praktyky Yevropeiskoho Sudu z prav liudyny na yurydychnu diialnist v Ukraini [The regulatory influence of the practice of the European Court of Human Rights on legal activity in Ukraine]. *Pravovyi chasopys Donbasu*. № 4 (65), pp. 63–69. [in Ukr.].

5. Konstytutsiia Ukrainy: pryiniata na piatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28 chervnia 1996 r. [The Constitution of Ukraine: adopted at the fifth session of the Verkhovna Rada of Ukraine on June 28, 1996]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukr.].

6. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod vid 04.11.1950 [Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms dated November 4, 1950]. Rada Yevropy. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004 [in Ukr.].

7. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dopov.) [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language (with supplements and supplements)] / holov. red. V. T. Busel. Kyiv; Irpin : VTF «Perun», 2005. 1728 p. [in Ukr.].

8. Zaichuk, O. V. (2008) Teoriia derzhavy i prava. Akademichnyi kurs [Theory of the state and law. Academic course] : pidruch. Kyiv : Yurinkom Inter, 688 p. [in Ukr.].

9. Kolodii, A. M. (2002) Teoriia derzhavy i prava [Theory of the state and law] : navch. posibnyk ; za zah. red. S. L. Lysenkova, V. V. Kopieichykova. Kyiv : Yurinkom Inter, 368 p. [in Ukr.].

10. Rabinovych, P. M. (2007) Osnovy zahalnoi teorii prava ta derzhavy [Basics of the general theory of law and the state] : navch. posibnyk. Lviv : Krai, 192 p. [in Ukr.].

ABSTRACT

Vitalii Zavorodnii. The manner, method and type of legal regulation in the context of the regulatory impact of the Convention for the protection of human rights and fundamental freedoms. The article clarifies the manner, method and type of legal regulation inherent in the regulatory influence of the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

The author emphasizes that the modern approach to understanding legal regulation, which is based on the idea of law-making by both the state and society, requires its correction in terms of general theoretical categories that reflect the legal toolkit, that is, the legal means involved in this process, namely: manners, methods and types of legal regulation.

In the course of the study, it was proved that the regulatory influence exerted by the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms is carried out with the help of such a manner of legal regulation as «legal enablement». Its essence consists in the recognition by the state of the catalog of fundamental human rights and freedoms existing in the European space, formally established by the Council of Europe in the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, and their provision by creating the necessary conditions for the realization of these opportunities.

Emphasis is placed on the incorrectness of using a generally permissive type of legal regulation within the framework of the Strasbourg human rights mechanism, since conventional human rights and freedoms have a natural origin, and therefore do not require permission from the state. Therefore, to regulate the behavior of people in the aspect of the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, as a type of legal regulation should be used «general empowerment».

According to the results of the study, it was concluded that the behavior of a person whose rights and fundamental freedoms are guaranteed by the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms is regulated by the imperative method of legal regulation, which is not devoid of elements of dispositiveness, which is based on general empowerment, as an independent type of legal regulation, the essential and meaningful content of which is made up of legal opportunities that must be guaranteed by the state as a method of legal regulation.

Keywords: *legal regulation, manner of legal regulation, method of legal regulation, type of legal regulation, general enabling, legal enabling.*